

INHOUD

Verantwoording 9

2008

Moeurs de Province 12

Een gesprek met mijn vader 31

Gans het volk 50

2009

De doden, de levenden en de ongeborenen 72

Marcel Proust interviewt Benno Barnard 83

2010

De taalgrens als vaderland 98

Rechtse en averechtse gedachten 123

De dood van mijn vader 139

2011

Een gesprek onder heren 150

Stront en souperen 156

Geheugen, schreeuw! 170

Broeder ezel 189

Een gemankeerde Engelsman 206

Brom... brom... bromvliegen 214

2012

Bewondering en beschimping	222
Gevoelens als koekjes bij de thee van ouwe tantes	243
De rook van de vulkaan	255
Verdwaalde reiziger	265
Een halve wijzerplaat	292
En de regen stroomt	310
Sterven aan de negentiende eeuw	321
De goden uitputten	330
Hell no!	340

2013

Gedeelde werkelijkheid	350
------------------------	-----

VERANTWOORDING

Dit dagboek is een composiet van aantekeningen die ik in de loop van vijf jaar heb gemaakt. De meeste ervan zijn gepubliceerd op de literaire website van het weekblad *Knack*. Omdat de lezer daar kon reageren, reageerde ik weer op de lezer – zo ontstond mijn gewoonte u af en toe rechtstreeks aan te spreken.

Enkele notities komen van ‘elders’: het zijn brokstukken van essays en impressies die ik de moeite waard vond om in het dagboek te integreren. Er hoort ook een interview met mijn vader bij.

Zoals alle dagboekschrijvers herhaal en parafraseer ik mezelf. Ik heb mijn *dada*’s en obsessies, de meeste klein, sommige van enige omvang. Passages die mij als lezer verveelden, heb ik geschrapt. Onvermijdelijk is het geheel ook een zelfportret, maar ik kan u verzekeren dat ik niet bewust heb geprobeerd mijn trekken te verzachten of te verfraaien.

2008

MOEURS DE PROVINCE

12 MAANDAG Vandaag ben ik een groot schrijver.

DINSDAG Gisteren was ik een groot schrijver.

WOENSDAG Morgen word ik een groot schrijver.

VRIJDAG Iemand noemde me niet onwelwillend een landjonker.

Hij had volstrekt gelijk: ik *ben* een landjonker, mijn genetisch materiaal is nog het meest geschikt om er een landjonker uit samen te stellen! Gezonde buitenlucht snuif ik met welbehagen op; ik boots hier op mijn bekoorlijke platteland tussen voormalige boeren de voormalige landadel na. Daartoe bewoon ik een oud boerderijtje, cultiveer elf are grond en koester vele anachronistische inzichten, die muf ruiken in de neus van mijn tijdgenoten.

Lijk ik werkelijk op een landjonker, met alle voor de hand liggende bezwaren tegen de soort?

Zeker, ik ben een dorpsjongen. Een onvolwassene. Een man die nooit volwassen is geworden. Iemand met heimwee. Een nostalgicus: ook met dat woord vleide hij me.

Op mijn zevende verhuisde ons gezin naar een statig achttiende-eeuws huis op het Gelderse platteland, dicht tegen de Duitse grens. De tuin bestond uit een groot gazon, omgeven door een wandelpad, waar beuken en kastanjes zich overheen bogen, zwatelend in Saksisch dialect; er hoorden ook nog een moestuin en een kleine boomgaard bij. In vroeger tijden placht de landadel zich hier te vertreden, onder het reciteren van verzen; zelfs de relatieve verwaarlozing straalde nog de achteloze voornaamheid van een slecht geschminkte douairière uit.

Ook ons door heuvels en bossen omgeven dorp, waar een visrijk ri-

viertje doorheen slingerde, was arcadisch: in de jaren zestig was de naglans van de negentiende eeuw er nog steeds bezig uit te doven. Er hoorde een baron bij, die in een half uitgebrand kasteel woonde; hij was met het laatste dienstmeisje van zijn ouders getrouwd, voor hem de enige manier om er nog personeel op na te houden.

Daar, in dat dorp, in dat grote huis, schreef ik in mijn dierbaarste boeken behalve mijn naam ook ons adres, inclusief het land en het werelddeel; en alsof dat in geval van verlies niet volstond, voegde ik er nog *Wereld*, *Melkweg* en *Heelal* aan toe. Zo breidde ik mijzelf tot een onbestemde wijldheid uit. Maar voor mystiek had ik geen aanleg, hoewel ik nog altijd geen ander woord heb gevonden om datgene aan te duiden waar ik nu al een jaar of veertig naar op zoek ben: mijn ziel.

Neemt u me niet kwalijk, ik ga even met de hond wandelen.

VRIJDAGAVOND Toen ik zeven of acht was, had ik – behalve een voor die leeftijd opvallend handschrift, met neurotisch keurige haken en lussen, op het kalligrafische af – een merkwaardige geografische obsessie. Ik kan me niet meer herinneren dat ik ooit *niet* wilde weten waar een plaats of een land was, waar ik zelf was. Mijn ouders hadden geen auto en dus ook geen wegenkaarten. Maar ik studeerde uren in de vooroorlogse schoolatlas van mijn vader, een foliant met een bruin omslag, dat versierd was met goudopdruk. Vooral Duitsland was enorm. Ook waren er landen die niet bestonden.

‘Maar lieverd, die kaarten kloppen toch niet meer,’ zei mijn moeder.

‘Hij kan maar beter leren hoe Europa er *werkelijk* uit ziet,’ zei mijn vader.

Ongetwijfeld had mijn belangstelling voor aardrijkskunde te maken met de vele buitenlandse bezoekers die mijn ouders ontvingen; stuk voor stuk waren dat afgezanten van het vreemde, uitgerust met exotisch snoep en onbekende woorden. Met behulp van wegenkaarten vonden ze mijn dorp. Maar dieper dan de vraag waar mijn dorp lag, reikte de vraag waar ik mij op de kaart bevond.

Waar hoorde ik thuis?

ZONDAG Misschien was het een geërfde vraag, want die rare romantische ouders van me wekten altijd de indruk dat ze op een of andere manier ontheemd waren.

Mijn moeder was afkomstig uit een welgesteld Rotterdams milieu. De passage van de Luftwaffe in het jaar 1940 vergruizelde haar behaaglijk om zijn as draaiende wereld, waarvan Duitse dienstmeisjes het mechanisme smeerden – nu werd de tijd niet langer gedood met Schubert en tennislessen, maar doodde de tijd zelf. In mijn jeugd idealiseerde mijn moeder de hare met zoveel toewijding, dat het leek alsof de crisistijd van de jaren dertig een fantasma van arme mensen was geweest.

Mijn vader daarentegen kwam uit de kleine middenstand, een milieu dat in mijn verbeelding naar kamfer rook en waar jaargangen van oude tijdschriften werden bewaard. Maar hij ontsnapte; hij werd dichter. Ik ben dus gekweekt uit een klassieke tegenstelling, die tussen de kunstzinnigheid en de bourgeoisie.

Alles bij elkaar waren mijn jonge jaren, doorgebracht in dat grote oude huis op het platteland, betrekkelijk idyllisch. Maar ik moet toegeven dat mijn jeugd ook wel iets van een vrolijk boek van Sartre had, *Huis clos*, met opgesloten mensen, en mijn moeder als een bezorgde engel in haar eigen hiernamaals.

Ik heb het allemaal eerder verteld – ik moet het allemaal opnieuw vertellen.

MAANDAG Ziehier een bekentenis: ik ben bang voor de technologisering van de wereld; mijn regressieve keuze om weer op het platteland te gaan wonen, een jaar of zes geleden, is mede ingegeven door deze angst. Degene die mij een landjonker noemde – en een nostalgicus – verweet mij ‘angst voor het onbekende’ en associeerde mijn regressie met *Der Untergang des Abendlandes*.

Dat boek is het product van de door heel Europa verloren Eerste Wereldoorlog, maar godallemachtig, wat is het Duits! Het lijkt op een duistere, nevelige heide, waar iemand roept dat de zon zo warm scheen in het antieke Hellas. Het is even *deutschümelnd* als Heidegger. Net als Heidegger koesterde Oswald Spengler een afkeer van de technologische maatschappij, ook al had hij dan natuurwetenschappen en wiskunde gestudeerd. In het laatste deel zeurt hij over de machine, zoals ik dat ook kan doen – zullen toekomstige culturen niet het gevoel krijgen dat met de opmars van de stoommachine de natuur zelf uit evenwicht is geraakt? Met faustische hartstocht heeft de stoom het aardoppervlak veranderd; niet toevallig dateert *Faust* van Goethe uit de kindertijd van

de Industriële Revolutie... 'De dronken ziel wil boven ruimte en tijd uitstijgen,' schrijft Spengler.

Het is een Duitse angst waar ik aan lijd, de angst van de romanticus voor de monsterlijke machines. Zowel Spengler als Heidegger heeft fa-
taal met het nazisme geflirt. Slechts een god kon hen redden, nietwaar.
Het is dus uitkijken geblazen...

MAANDAGNACHT Welwillend welft de sterrenhemel zich boven
mijn elf are, ergens in de driehoek Brussel-Waver-Leuven. Begrijpend
knipogen de sterren naar de taalgrens – een paar honderd meter achter
mijn tuin heten ze *étoiles*.

15

Boven liggen Joy en de kinderen al uren te slapen.

Waar hoor ik thuis?

Wanneer het oog van Google Earth zich vanuit het Niets omlaag
stort, als een terugkerend ruimtetuig, zie ik, op zoek naar mijn plaats,
hoe eerst de hele wereld mijn raampje vult, dan Europa, dan België...

Na dertig jaar in het café te hebben gezeten, woon ik opnieuw in een
dorp. Ik kan niet in de hele wereld tegelijk wonen. Sinds mijn kinder-
jaren in Gelderland – jaren waarvan de ontwikkelingspsychologie be-
weert dat ze zeven keer zo lang duren als onze volwassen jaren – heb ik
me nooit meer ergens gevoeld *alsof ik er vandaan kwam*. Maar mijn actue-
le dorp poog ik rondom dat voorouderlijke gevoel uit te stallen, rond-
om het oergevoel van *bloed en bodem*, in hun oorspronkelijke onschul-
dige betekenis. Ik idealiseer gretig de valse veiligheid van het platteland
op twintig kilometer van de hoofdstad van Europa. Ik romantiseer de
overzichtelijkheid, de nabuurschap, de ongehaastheid, ook al rijden de
Frankische boeren in mijn tweede dorp achter het stuur van veel te
grote auto's door de landouwen die *ons* toebehoren, volgens de ironi-
sche mythe over de landjonker en zijn pachters die ik op wandelingen
met onze arcadische hond voor mijn kinderen verzin; en ook al is de
burgemeester een kleine alcoholische potentaat uit een roman van Cy-
riel Buysse...

DINSDAG Dit dorp heet Sint-Agatha-Rode en het ligt in de heuvels
tussen Brussel en Leuven. Ik hou van oude plaatsnamen met een heilige
erin. De heilige Agatha is een Siciliaanse uit de derde eeuw. Gedenkdag
5 februari. Ze moet gruwelijk gemarteld zijn geweest – tot haar attribu-

ten behoort een schaal met een tang en borsten. Voor haar kerk verrijst een majestueuze plataan, geplant in 1830, na de Belgische Revolutie.

De oorsprong van het toponiem 'Rode' is 'rooiplek'. In het dialect wordt het dorp 'Roy' genoemd, een naam die ik ook op een achttiende-eeuwse kaart heb aangetroffen. Ergens in wat nu het Zoniënwoud heet ontstond een open plek, die de vroegmiddeleeuwse bewoners aan een geliefde heilige wijdden. Op oude ansichtkaarten heet het dorp *Rhode-Sainte-Agathe*.

16 De gevel van mijn witte boerderijtje, dat al op zijn heuveltop stond toen Maria Theresia nog keizerin was, is begroeid met wijnranken. Ik zie dat onzichtbare, de taalgrens. Wat een wonderbaarlijke gedachte dat ons stuk taalgrens – die de kronkelingen van het riviertje de Dijle volgt – sinds de komst van de Franken niet meer is verschoven, dat het veertien eeuwen geleden al de grens tussen de geromaniseerde Galliërs en de Frankische allochtonen vormde.

DINSDAGAVOND Boven de heuvels aan de overkant van de Dijle hangen vandaag lage, grauwe wolken. Ik verheug me nu alweer op de zomeravonden onder de appelboom, wanneer de vossen opgewonden over kippenhokken keffen en de uilen aan de wijde omgeving hun lugubere sprookjes vertellen. 's Winters slapen de salamanders onder de houtstapel bij de keukendeur; pas in het voorjaar kruipen ze terug naar de bron in de tuin.

Die bron – 's zomers een reusachtige ruiker van stokrozen en anjelieren – is wettelijk beschermd. Mijn huis is dat niet; het staat me vrij dit restant achttiende eeuw naar eigen goeddunken te verpesten.

'Ik mag het zelfs afbreken en veel gele baksteen met een dubbele garage neerzetten,' zei ik tegen een autochtone liberaal uit een nabije villa.

In mijn pleidooi voor monumentenzorg en een gestrenge ruimtelijke ordening herkende hij groene dwaasheid en conservatieve terreur: 'Jij leeft in een wereld van oude koeien, buurman. Oude koeien en oude schuren.'

Toen ik iets wilde terugzeggen – iets over gerooide boomgaarden en huizen zonder een ziel – droeg hij plotseling een gedateerd kostuum met een hoge boord: hij was een ander, een rijke herenboer uit de verhalen van Tsjechov; tussen ons gaapte een hoogte die onoverbrugbaar was.

DONDERDAG Tegen het licht van de rede danst het stof van de geschiedenis.

ZATERDAG Een boek van Gerrit Komrij kruist mijn pad. In dat studentikoze proza van hem valt hij met een neurotische gedrevenheid vakgenoten aan, maar zodra iemand reageert, roept hij verongelijkt dat het mes in de rug van zijn opponent maar een kartonnen toneelrekwisiet is: het is vorm, theater, poppenkast, literatuur, geen ernst, vooral geen ernst! Komrij misbruikt dus de vorm om iets niet te menen. Ziehier het verschil tussen hem en mij: ik gebruik de vorm om iets wel te menen.

17

ZONDAGAVOND De zon bescheen vandaag een demonstratie van vele tienduizenden mensen voor hun land, zonder dat daar de minste nationalistische drift aan te pas kwam, zonder dat alle sappen begonnen te borrelen.

Hoewel mensenschuw en ongeschikt voor menigten, trof ik mezelf in Brusselaan. Ik was bang dat ik te midden van ongenueanceerde Franstaligen zou belanden, die hun liefde voor België paarden aan geborneerde minachting voor de Nederlandstalige cultuur; maar dat was een weloverwogen risico, tenslotte wees ik de democratie ook niet af omdat er zoveel extremisten en zonderlingen in rondwaarden.

Mijn vrees bleek geheel ongegrond. Er deden weliswaar meer Franstaligen dan Nederlandstaligen mee, maar dat was logisch, gegeven de Franstalige angst dat het land uit elkaar valt; en iedere Franstalige met wie ik een paar zinnen wisselde sprak Nederlands, al was dat Nederlands soms zo gebroken als de vaas van tante Sidonie in *De sterrenplukkers*. In dit opzicht was het wonderbaarlijke groepsritueel ook een belijdenis van historische schuld en engagement voor de toekomst – en ik wik mijn woorden, ik besef maar al te goed hoe traag je mentaliteit verandert als je bent opgevoed in een besef van culturele superioriteit, als Voltaire en Proust zich van jouw taal hebben bediend.

In de schaduw van de Europese Unie maakte ik nog een wonder mee: de geboorte van de tweetalige patriottische beurtzang. Franstaligen scandeerden 'L'union fait la force', de Nederlandstaligen antwoordden met 'Eendracht maakt macht' – en deze antifoon bracht ons bijna in een roes: een groot enthousiasme was in ons gevaren; en andere nationali-